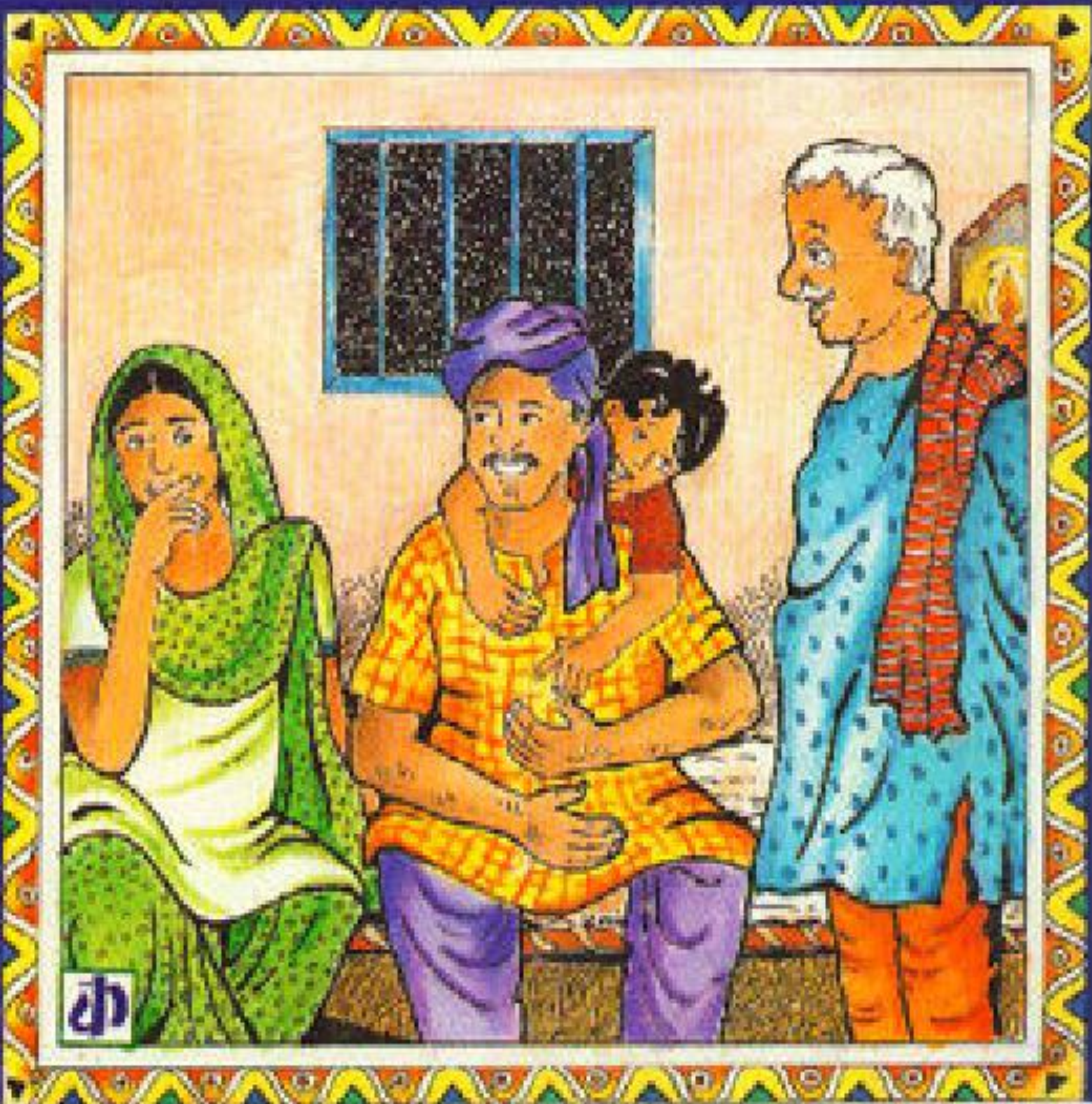
भोला

राजेंद्र सिंह बेदी

चित्र : सुजाता खन्ना

राजेंद्र सिंह बेदी

राजेंद्र सिंह बेदी हे एक उर्दू लेखक होते. तथापि, त्यांची मातृभाषा पंजाबीमध्ये, लिहलेल्या कथांमध्ये प्रतिबिंबित होणारा सच्चेपणा क्वचितच इतरत्र आढळतो. त्यांचे साहित्य विपुल नसले तरी, ते सर्व साहित्य आपल्या मनावर प्रभाव टाकते.

आपल्या कथांमधून त्यांनी स्त्रीच्या आत्म्याला समजून घेण्याचा आणि त्याचे चित्रण करण्याचा प्रयत्न केला.

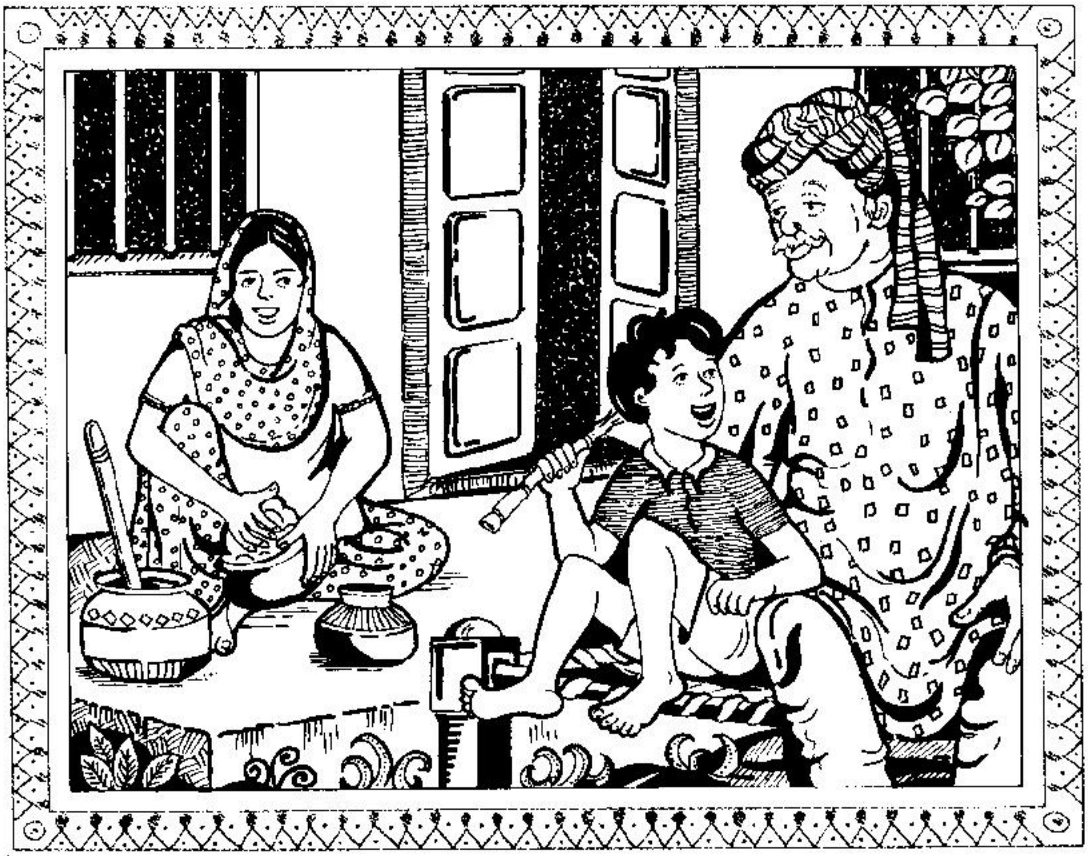
१९६५ मध्ये, त्यांना त्यांच्या 'एक चादर मैली सी' या कादंबरीसाठी साहित्य अकादमी पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.

या कथेतही, त्यांनी निरागस भोलाचे प्रेम, त्याच्या आईचे मायाळूपण आणि आजोबांचा प्रेमळ स्पर्श यांचे इतक्या साधेपणाने वर्णन केले आहे की ते हृदयाला स्पर्श करते.

माया एका दगडाच्या वाटीत लोणी ठेवत होती. तिच्या घरातलं कोणीतरी येणार आहे असं वाटतं!

हो, मला आठवलं! दोन दिवसांनी मायाचा भाऊ त्याच्या विधवा बहिणीला राखी बांधायला येणार होता.

ऊस चोखत असलेला छोटा भोला म्हणाला, “आजोबा! परवा मामा येणार आहे ना?"

मी माझ्या नातवाला उचलून घेतलं आणि त्याचं चुंबन घेतलं, आणि म्हणालो, “सांग भोला, तुझे मामा तुझ्या आईचे कोण लागतात?”

भोलाने विचार करून म्हटले, “ते मामा आहेत!”

मायाने गीता पठण थांबवून हसायला सुरुवात केली. मला तिचे हसणे आवडले. माया विधवा होती, पण मी तिच्या खाण्यापिण्यावर किंवा कपड्यांवर कोणतेही निर्बंध घातले नव्हते. तरीही, ती खूप साधे जीवन जगत होती.

प्रार्थना संपल्यावर तिने तिच्या मुलाला बोलावून विचारले, “भोला, तू छोटीचा कोण आहेस?”

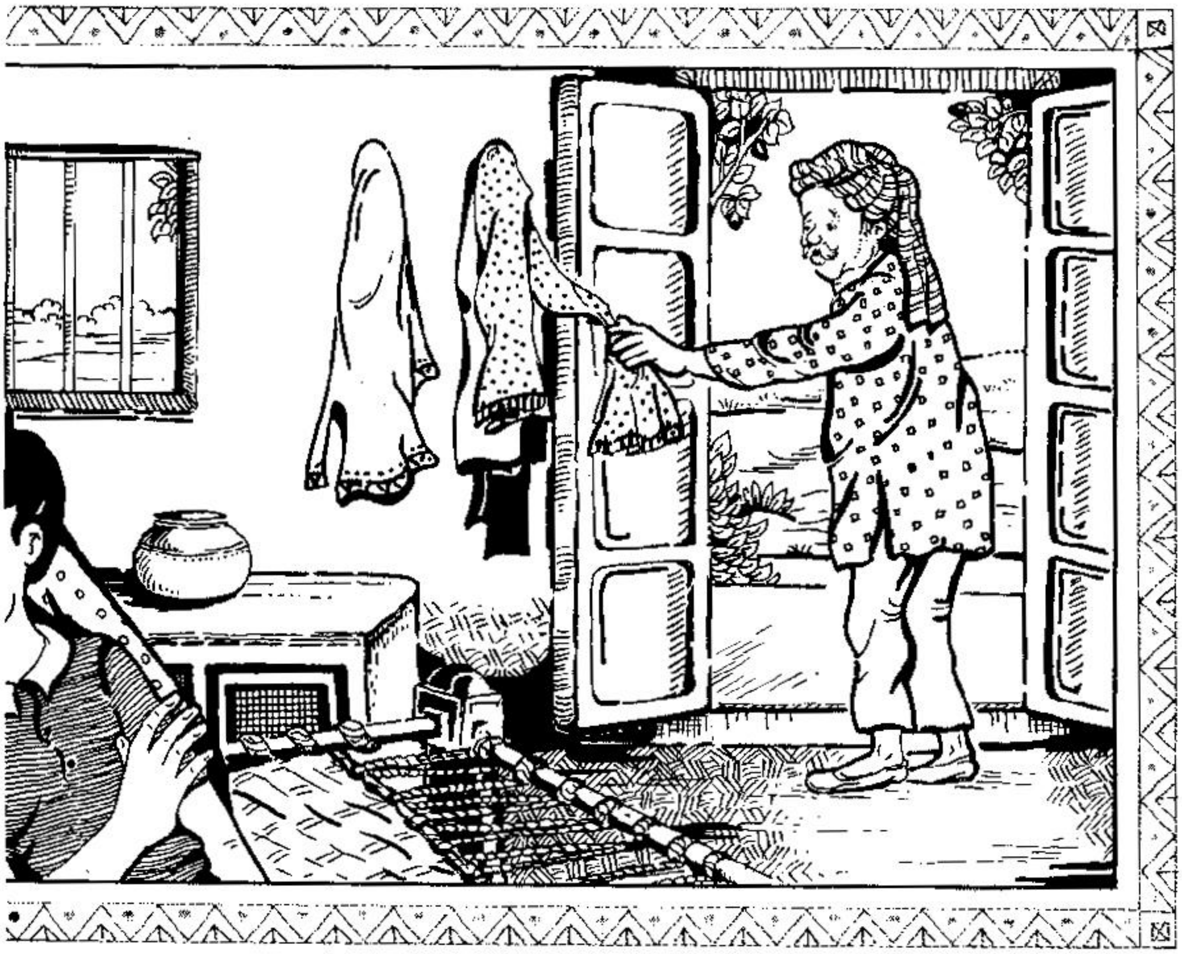
“भाऊ.”

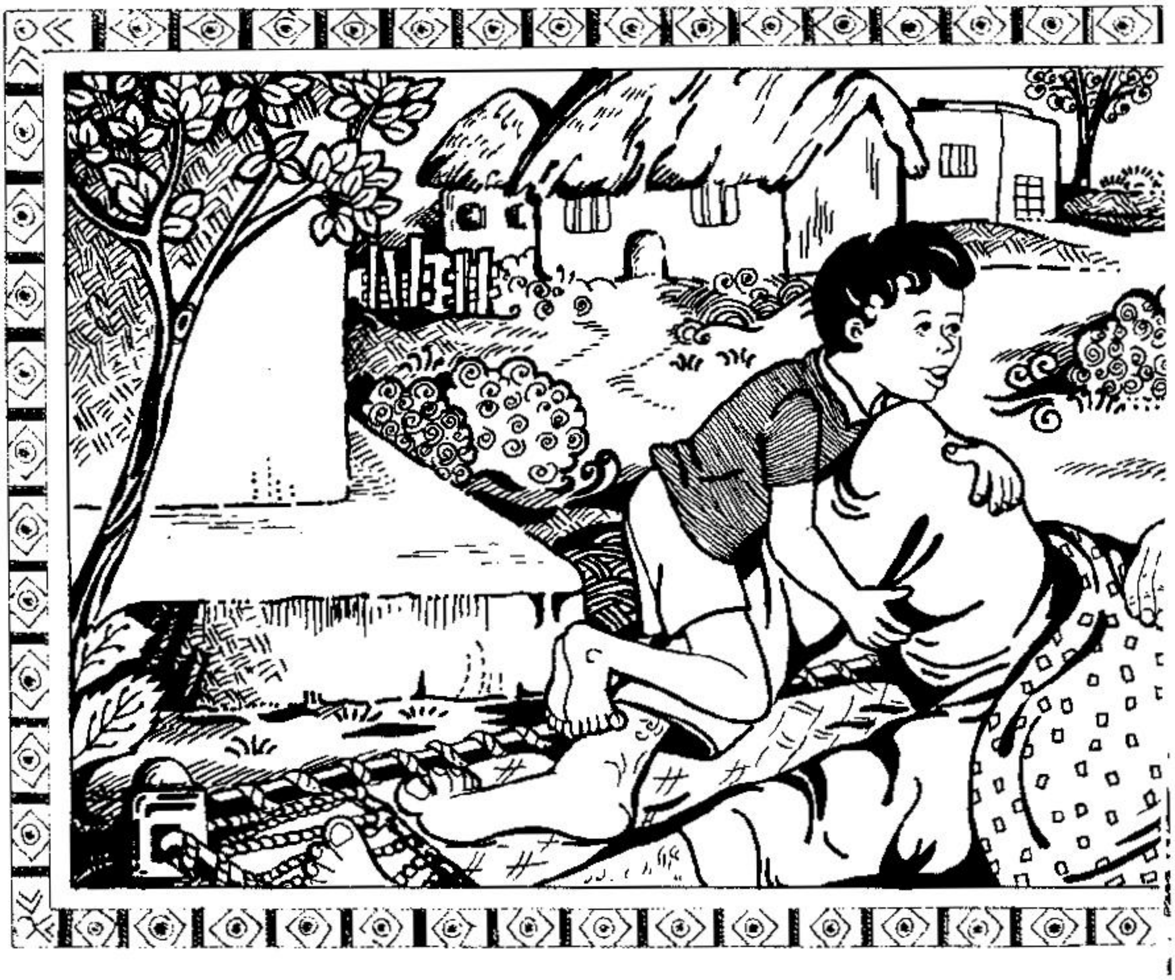
“त्याचप्रमाणे, तुझा मामा माझा भाऊ आहे.”

भोलाला ते कळले नाही. तो उठून आईच्या मांडीवर बसला आणि गीता ऐकण्याचा हट्ट करू लागला. त्याला गोष्टीं खूप आवडत.

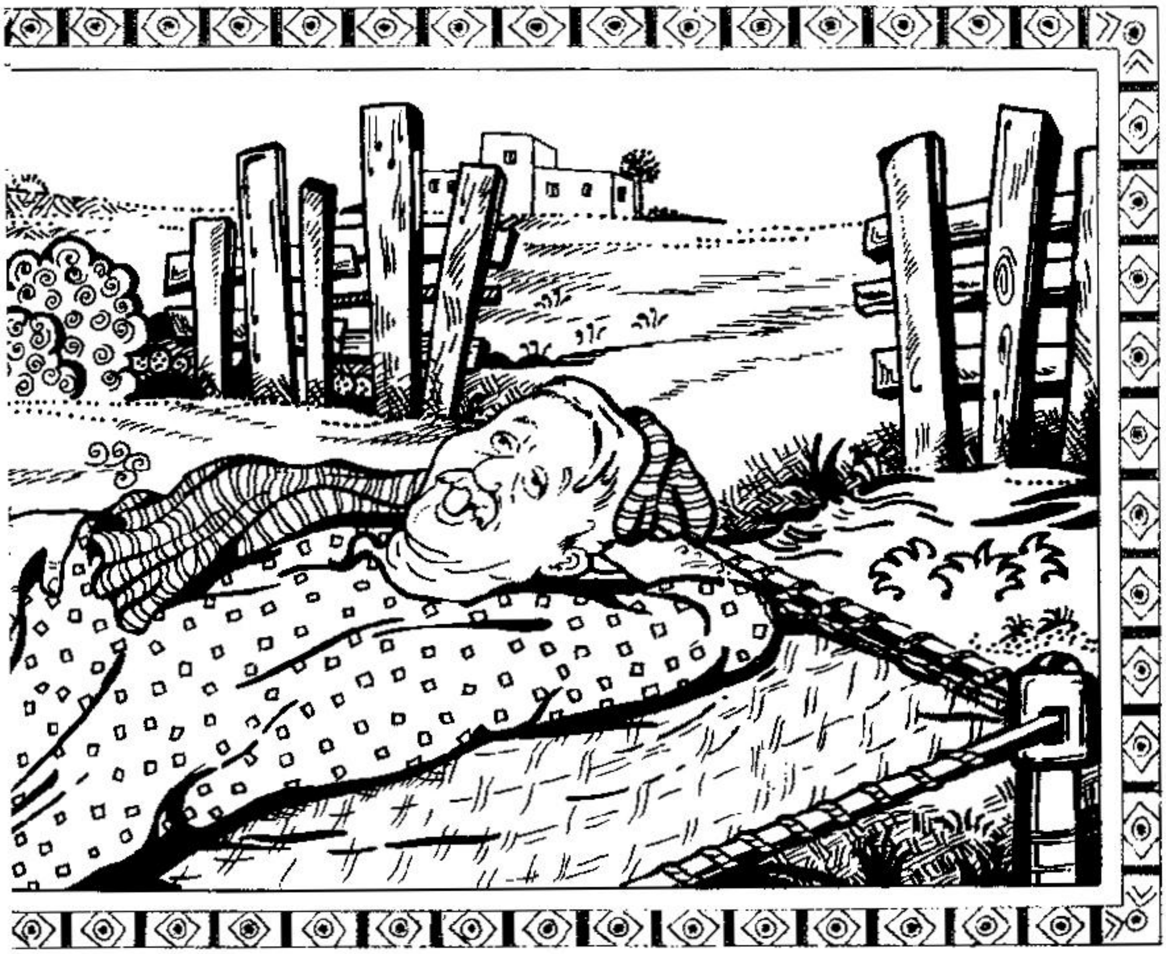
त्या दुपारी मला सहा मैल दूर असलेल्या माझ्या ग्राहकांना नांगर पोहोचवायचे होते. कष्टांनी खचलेल्या माझ्या म्हाताऱ्या शरीराला आता तो भार सहन होत नव्हता. माझ्या मुलाच्या मृत्यूने माझी कंबर मोडली होती. आता भोला हाच माझा एकमेव आधार होता.

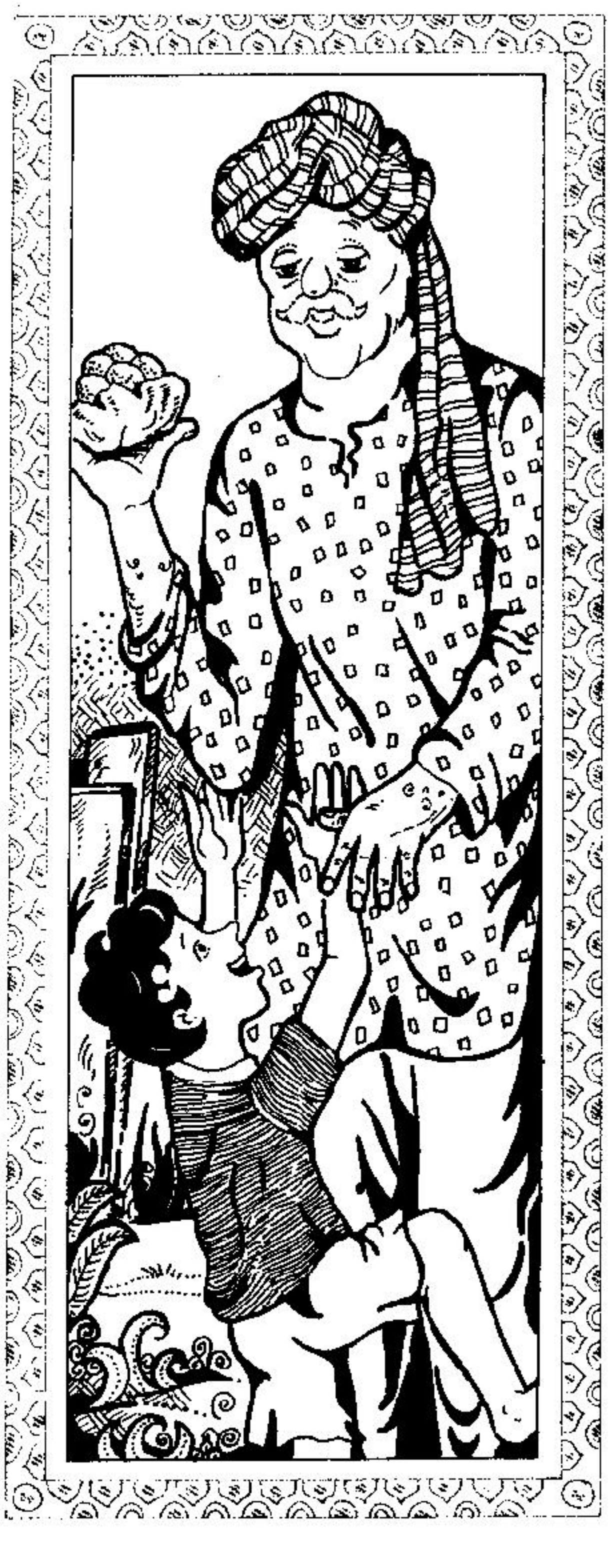
त्या रात्री मी इतका थकलो होतो की अंथरुणावर पडताच मला डुलकी लागली. भोला, अजूनही जागाच होता, म्हणाला, “आजोबा! मला एक गोष्ट सांगा ना!"

"नाही, बाळा! आज मी खूप दमलो आहे! मी तुला उद्या दुपारी गोष्ट सांगेन!" भोला रुसून म्हणाला, "मी आजोबांचा भोला नाही. आजपासून मी आईचा भोला आहे."

असे बोललेले मला सहन होणार नाही हे भोलाला माहीत होते. पण नांगर वाहून मी खूप दमलो होतो. म्हणून मी शांतपणे भोलाचे शब्द ऐकले. लवकरच मला झोप लागली.

सकाळी सुद्धा भोला माझ्यावर नाराज होता. कदाचित म्हणूनच तो माझ्या मांडीवर बसायला आला नाही.

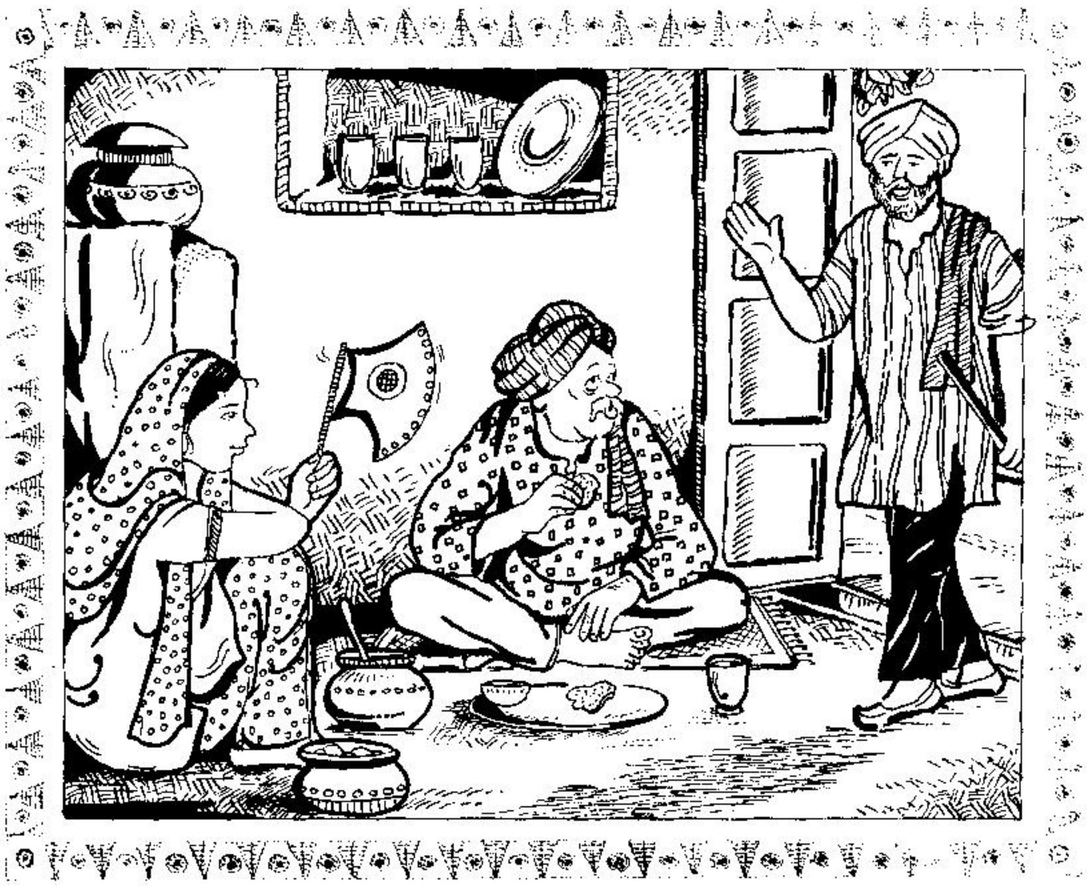
मी भोलाला मिठाईचे आमिष दाखवून पटवले.

मायाने तोपर्यंत तिच्या भावासाठी एक शेर लोणी साठवून ठेवले होते. मी भाऊ-बहिणीच्या प्रेमाबद्दल विचार करत होतो, तेवढ्यात भोलाने विचारले, “आजोबा! तुम्हाला तुमचं वचन आठवतंय का?”

“कोणता, बाळा?”

“तुम्ही आज दुपारी मला एक गोष्ट सांगितलीच पाहिजे!!”

भोला दुपारची आतुरतेने वाट पाहत असावा, कारण त्याने मला त्याला लवकर खायला घालण्याचा आग्रह धरला.

मी माझा शेवटचा घास घेतच होतो, तेवढ्यात पटवारी आला. त्याला खानका विहिरीसाठी जमीन मोजायला आजच वेळ मिळाला होता. मी भोलाकडे पाहिलं. तो आपलं बिछाना पसरवत इकडेतिकडे धावत होता.

मी पटवाऱ्याला म्हणालो, "मी लगेच येतो." भोला उदास झाला. मायानेही काम पुढे ढकलण्याचा सल्ला दिला, पण मी तयार झालो नाही.

मी भोलाला समजावण्याचा प्रयत्न केला, "बाळा! दिवसा गोष्टी सांगितल्याने प्रवासी रस्ता चुकवू शकतात." भोलाने माझ्यावर विश्वास ठेवला नाही आणि तो रडू लागला.

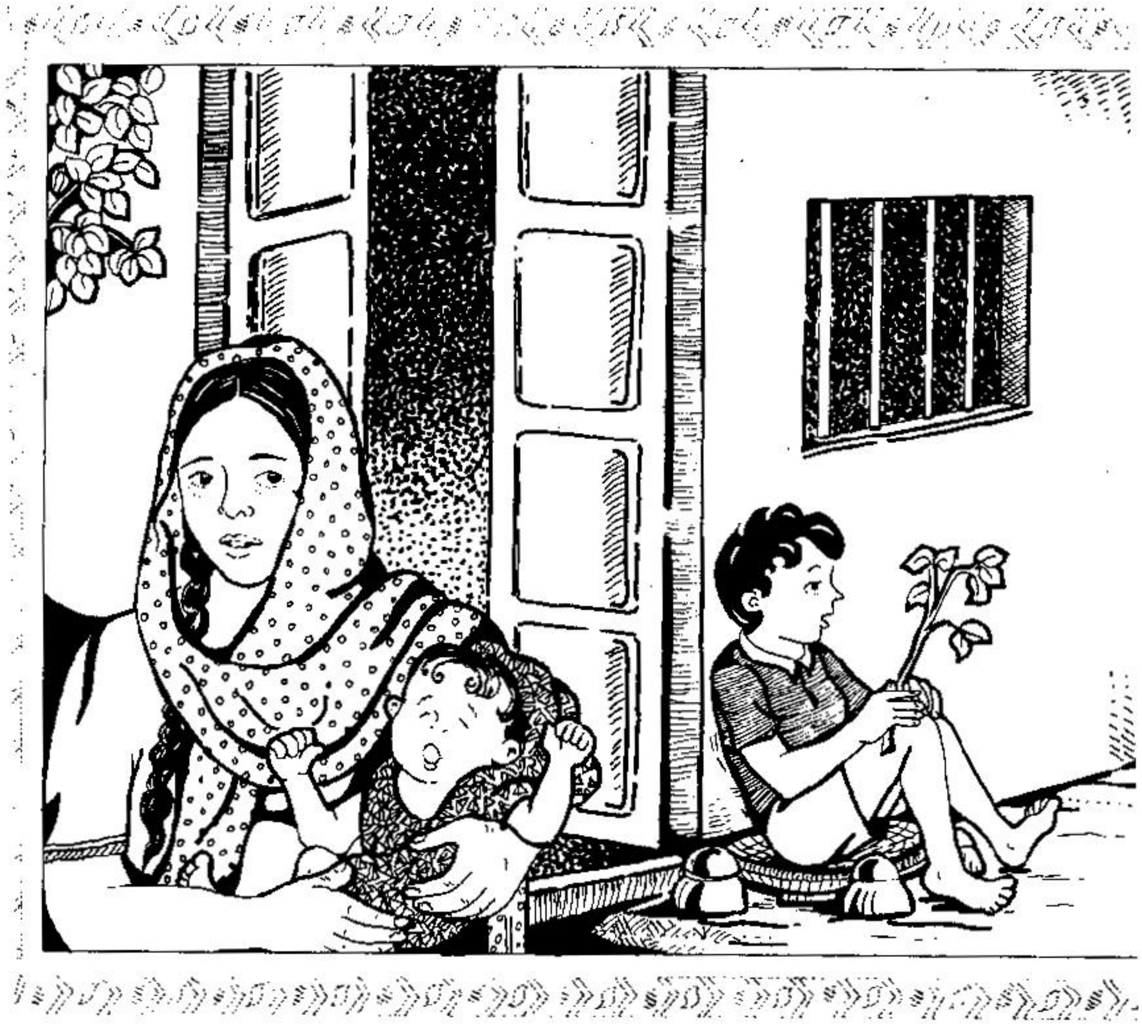
मला थोडा वेळ हवा होता. म्हणून, जमिनीवर झोपून मी म्हणालो, "ठीक आहे, पण जर कोणी प्रवासी रस्ता चुकला, तर त्याचा दोष तुझा असेल!"

मग मी त्याला सात राजकुमार आणि सात राजकन्यांची एक गोष्ट सांगितली. भोलाला अशा गोष्टी खूप आवडायच्या, ज्यात राजकुमार आणि राजकन्येचे लग्न व्हायचे. मी त्याला तशीच एक गोष्ट सांगितली. पण ह्या वेळी भोला फारसा खूश नव्हता.

गोष्ट सांगितल्यावर मी विहिरीकडे गेलो. संध्याकाळी परत आलो तेव्हा भोला अजूनही त्याच्या मामाची आतुरतेने वाट पाहत होता.

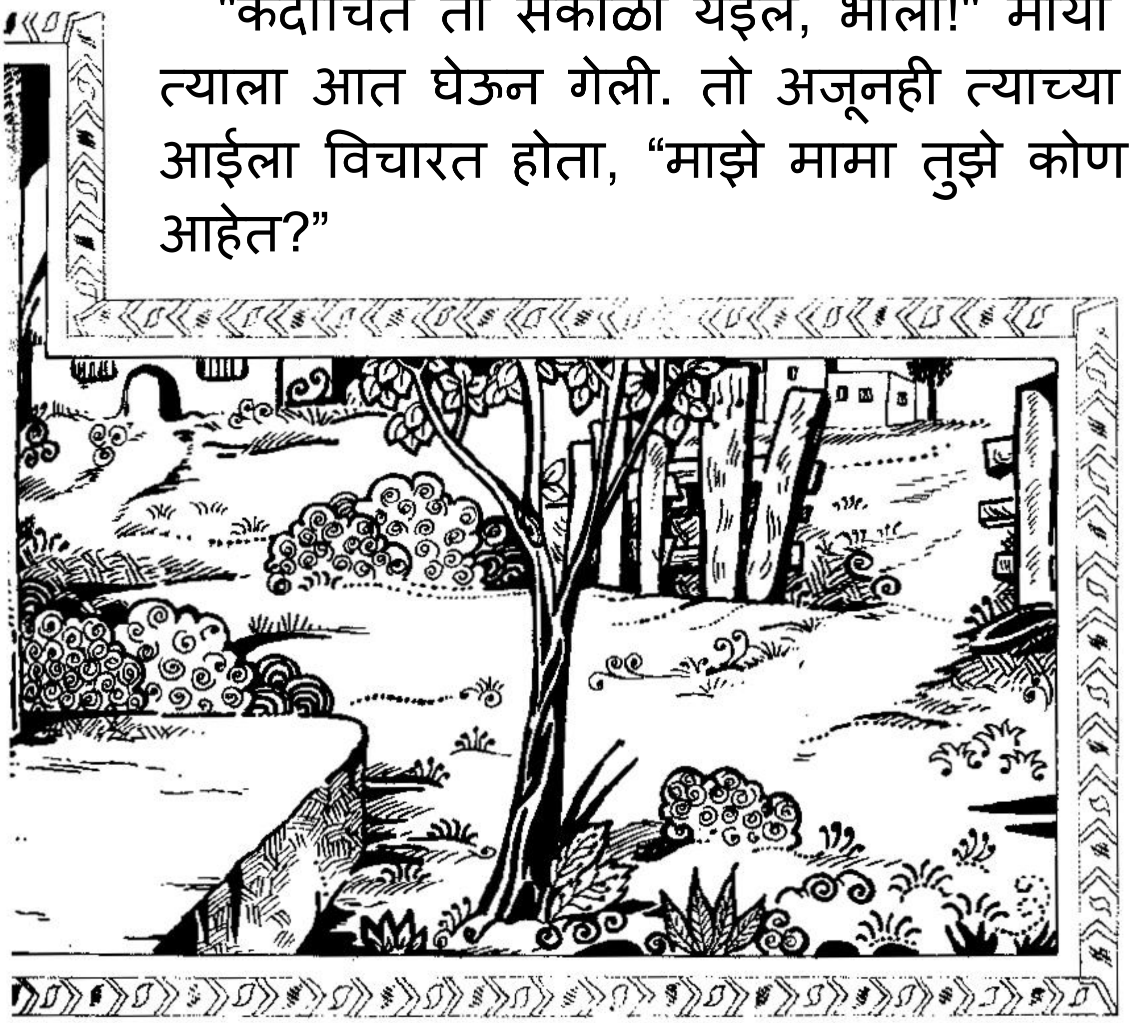
“आजोबा, आज मामा येतील! आणि ते अशी मिठाई घेऊन येतील जी तुम्ही यापूर्वी कधीही पाहिली नसेल.”

त्या संध्याकाळी भोला दारात आपल्या मामाची वाट पाहत होता. अंधार पडला, पण मामा अजून आले नाहीत. मायाला काळजी वाटू लागली. मी तिला समजावत म्हणालो, “कदाचित ते काही तातडीच्या कामात व्यस्त असतील, त्यामुळेच त्यांना येता आले नसेल...”

मी भोलाला दारातून जबरदस्तीने उचलले. तो आणखीच काळजीत पडला. “आई, मामा का आले नाहीत?”

"कदाचित तो सकाळी येईल, भोला!" माया त्याला आत घेऊन गेली. तो अजूनही त्याच्या आईला विचारत होता, “माझे मामा तुझे कोण आहेत?”

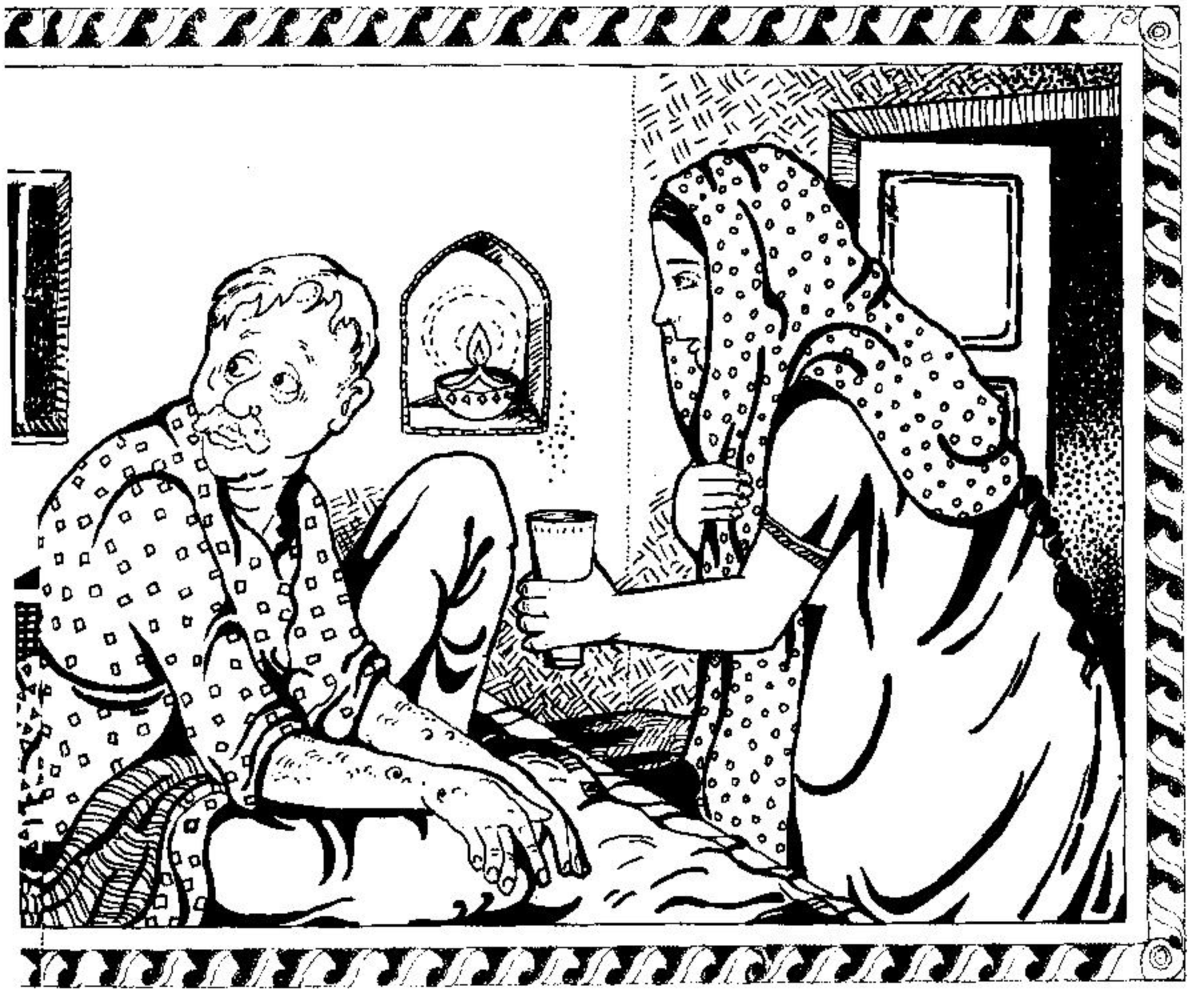

न उलगडणाऱ्या नात्यांमध्ये अडकलेला तो निरागस मुलगा लवकरच झोपी गेला. पडून असताना मला कुठेतरी जाणवलं की आता मायाचा भाऊ येणार नाही.

जेव्हा माया माझ्यासाठी दूध घेऊन आली, तेव्हा भोला उठून बसला आणि म्हणाला, "मामा अजून का आले नाहीत?"

“बाळा! तो सकाळी येईल!”

माया सुद्धा हताश झाली होती, पण खरं तर ती दिवसभराच्या कामाने खूप थकली होती. अंथरुणावर पडताच तिला झोप लागली. म्हातारपणामुळे माझी झोपही हलकी झाली होती. त्यात भर म्हणजे, जत्रेत मुलांना पळवून न्यायला आलेल्या चोरांची मला भीती वाटत होती. म्हणून मी भोलाला माझ्या शेजारी झोपवले. त्यानंतर मी सुद्धा झोपी गेलो.

जेव्हा मी डोळे उघडले, तेव्हा पाहिले की भिंतीवरचा कंदील गायब होता आणि भोला पण अंथरुणावर नव्हता.! मला खूप काळजी वाटली. मी मायाला उठवले. मी घराचा कानाकोपरा शोधला. भोला कुठे होता याची मला काहीच कल्पना नव्हती.

नवऱ्याच्या मृत्यूनंतर माया जितकी रडली नव्हती, तितकी ती आता रडत होती. शेजारच्या बायका जमल्या होत्या. मीसुद्धा रडत होते.

माया बेशुद्ध झाली. "अरे देवा! तू मला उचलून घेतलं असतं तर बरं झालं असतं!" असा मी विचार केला.

थोड्या वेळाने माया भानावर आली. तिला धीर देऊन काही उपयोग नव्हता.

मध्यरात्री आमचा शेजारी पोलीस ठाण्यात तक्रार नोंदवायला गेला. आम्ही सर्वजण सकाळची वाट पाहत होतो.

अचानक, भोलाचा मामा दार उघडून आत आला. त्याने भोलाला आपल्या बाहूंमध्ये घेतले होते.

भोलाला पाहून आम्ही सुटकेचा निःश्वास टाकला. मायाने भोलाला आपल्या मांडीवर घेतले आणि त्याचे चुंबन घेऊ लागली.

खरं तर, भोलाच्या मामांचे काम उशिरा संपलं. त्यामुळे ते उशिरा निघाल्याने अंधारात रस्ता चुकले. गावाकडे जाणाऱ्या रस्त्यावर दूरवर एक प्रकाश दिसल्यावर त्यांना आश्चर्य वाटले. ते त्या प्रकाशाच्या दिशेने निघाले. जवळ पोहोचल्यावर त्यांनी पाहिले की, भोला रस्त्याच्या कडेला काट्यांमध्ये अडकून, हातात कंदील घेऊन उभा होता.

विचारल्यावर भोला म्हणाला, "आज दुपारी आजोबांनी मला एक गोष्ट सांगितली की, दिवसा गोष्टी सांगितल्याने प्रवासी रस्ता चुकतात. मला वाटलं की मामा रस्ता चुकले असतील. आजोबा असंही म्हणाले की, जर एखादा प्रवासी रस्ता चुकला, तर तो माझा दोष असेल, बरोबर ना?"

